

ní, postavení, vzhledu nebo vystupování se zcela jinak zobrazuje v retrospektivě aktérů než v zaznamenané (a materializované) okem vnějšího pozorovatele. Z českých výzkumů mě napadá, že zajímavé poznatky by mohlo přinést opětovné kontaktování studentek zdravotní školy z roku 1989, které se staly účastnicemi výzkumu v první polovině 90. let (Heitlingerová, Trnková 1998).

Kniha představuje velmi kvalitní a originální příspěvek ke zkoumání utváření identit v podmínkách společenské změny. Problematickým se mi zdá být především poněkud vágní teoretické vymezení pojmu třída, resp. dělnická třída. Autorka se vůbec nevěnuje analytické hranici oddělující dělnickou třídu od střední či vyšší třídy nebo i od lidí závislých na sociální pomoci. Weis se zaměřuje výhradně na rozdíly uvnitř dělnické třídy, mezitřídní vymezení pro ni není předmětem zájmu. Čtenář nebo čtenářka tak získává dojem, že autorka považuje za kritérium pro zařazení svých účastníků do sociální třídy výhradně třídu rodiny původu, která pro ni byla na počátku studie daná zejména dělnickou komunitou, kde tehdejší freewayští středoškoláci a jejich rodiny žili. Do střední třídy podle ní „přešli“ dva muži, kteří se oženili se ženami pocházejícími z bohatších středních vrstev. V dělnické třídě zůstávají i lidé s vyšším vzděláním (to ovšem většinou není ekvivalentem našeho univerzitní-

ho vzdělání), kteří pracují jako učitelé/učitelky, úředníci/úřednice nebo bankovní manažeři/manažerky. Zda by autorka považovala lidi stejných povolání s odlišnými životními trajektoriemi za střední třídu nebo ne, a jaké atributy psychických a sociálních praktik by byly pro toto rozlišení klíčové, není z textu zřejmé. K debatě o dnešním postavení širší dělnické třídy ve vztahu k ostatním skupinám ve společnosti v kontextu proměňující se ekonomiky tak kniha mnoho nepřidává. Váhala jsem i s překladem 'working class' jako 'dělnická třída', protože ta u nás evokuje spíše manuální profese, což může být až zavádějící.

Literatura:

- Heitlingerová A., Trnková, Z. 1998. *Životy mladých pražských žen*. Praha: Sociologické nakladatelství, SLON.
- Kolářová, M. 2008. Na křižovatkách nerovnosti: gender, třída a rasa/ethnicita. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 8 (2): 1–10.
- MacLeod, J. 1995. *Ain't No Makin' it: Aspirations and Attainment in a Low-Income Neighborhood*. Boulder, CO: Westview Press.
- Weis, L. 1990. *Working Class without Work. High School Students in a De-industrializing Economy*. New York, London: Routledge.

DISKRIMINACE AZYLANTŮ A AZYLANTEK V ČR Z GENDEROVÉ PERSPEKTIVY / HANA VÍZNEROVÁ

Evropská kontaktní skupina v ČR (EKS)¹ realizovala od července 2007 do června 2008 výzkumný projekt s názvem Diskriminace azylantů a azylanek v ČR z genderové perspektivy². V následujícím textu představíme tento výzkumný projekt, jeho záměry a cíle, stejně jako základní výstup – publikaci, a uvedeme vybrané poznatky z „akčního“ výzkumného šetření a jejich možná využití v praxi.

Ve výzkumu jsme si kladly otázku, jak vnímají lidé, kteří byli nuceni opustit svou zemi a kterým byla v České republice udělena mezinárodní ochrana (azyl), své postavení v české společnosti, zda se setkávají s problémem diskriminace, a pokud ano, v jaké formě a v jakých oblastech jsou vystaveni nerovnému zacházení a diskriminačnímu jednání. Základním předpokladem je skutečnost, že cizinci/ky se statutem azylan-

Vzácným hostem konference byl současný francouzský sociolog rodiny, profesor na pařížské Sorbonně a vedoucí výzkumného centra CERLIS (Centra pro výzkum sociálních vazeb při CNRS) François de Singly. F. Singly se dlouhodobě zabývá problematikou rodiny, její podobou a proměnou v současných individualizovaných společnostech a tématem partnerských vztahů. Čeští čtenáři a čtenářky se s jeho prací měli možnost seznámit zejména v knize Sociologie rodiny, která vyšla v roce 1999 jako jeho jediná kniha dosud přeložená do češtiny.

Svou přednášku s názvem „Mít svůj vlastní pokoj“ věnoval tématu intimity, ovšem z trochu jiné perspektivy, než jak byla pojata organizátory konference. Položil si otázku po významu intimity v současných západních individualizovaných společnostech. Ve svém výkladu vyšel ze slavné eseje Virginie Woolf s názvem Vlastní pokoj, v němž se autorka zamýšlí nad tím, jaké podmínky by pro svou práci a rozvoj svého talentu měla imaginární Shakespearova sestra. Jako jeden ze základních předpokladů proto, aby mohla tvořit a napsat knihu, je podle V. Woolf mít vlastní pokoj, tedy prostor, kde má člověk vlastní autonomii, kde je pouze sám se sebou a sám za sebe, kde není vázán na svou rodinu ani širší okolí. Tato intimita přitom podle Singlyho nemusí být nutně spojována pouze s určitým prostorem. Jde o určitý čas, osobní čas, kdy je individuum pouze „se sebou samým“, dělá činnosti pouze ze své vůle a pro svou radost. Podle Singlyho je v současných individualizovaných společnostech velice důležité najít určitou rovnováhu. Každý člověk by měl mít dostatečný prostor, aby byl zároveň součástí rodiny (aby zažíval intimitu rodiny), ale zároveň měl i dostatek prostoru jednat sám za sebe (tj. intimitu osobní).

V úvodním bloku plenárních přednášek vystoupili vedle jiných také Dana Sýkorová a Ladislav Rabušic, kteří se, každý svým způsobem, snažili reflektovat otázku formulovanou přímo v názvu konference. D. Sýkorová se ve svém příspěvku zaměřila na to,

ta/ky mají téměř shodné postavení, práva a povinnosti jako čeští občané. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti a subjektivní pohled samotných azylantů/tek týkající se jejich životních podmínek a naplnění jejich práv, potřeb a zájmů.

V rámci kvalitativního sociologického šetření bylo uskutečněno 30 rozhovorů s muži a ženami, kteří byli z různých důvodů donuceni opustit svou zemi a v současné době žijí v ČR již jako uznání azylanti/ky. Respondentky a respondenti pocházejí z Ázerbajdžánu, Běloruska, Ruska, Čečenska, Kazachstánu, Ukrajiny, Uzbekistánu, Kyrgyzstánu, Afghánistánu, Sýrie, Moldavska a Somálska. V rámci výzkumného projektu uskutečnilo také pět rozhovorů se zástupci/kyněmi úřadů práce za účelem doplnění pohledu na integraci azylantů/tek o zkušenosti a názory lidí, kteří s nimi pracují a kteří zastupují jednu z institucí státní správy.

Stejně jako ve všech aktivitách a výzkumech EKS jsme kladly důraz na zkoumání genderových aspektů nucené migrace a procesu integrace azylantů/tek do majoritní společnosti. Genderové hledisko nejen ve výzkumu, ale i v praxi, v souvislosti s problematikou migrace a integrace cizinců/nek není dosud v ČR dostatečně respektováno, našim úsilím je proto přispět ke zlepšení této situace a na základě výsledků (nejen) výzkumných aktivit upozorňovat na skutečnosti, že ženy a muži se mohou setkávat s odlišnými překážkami při migraci a integraci a mohou zažívat genderově specifické problémy či diskriminaci na základě pohlaví.

Výsledky analýzy rozhovorů jsou uvedeny v publikaci *Diskriminace azylantů a azylantek v ČR z genderové perspektivy/Fakta a doporučení*³, jejímž cílem je čtenářům/kám zprostředkovat zkušenosti a názory azylantů/tek a přispět tak k větší informovanosti a porozumění životní situaci a podmínkám uprchlíků, kteří přišli do České republiky a žijí v ní.

S respektem k autenticitě jednotlivých příběhů, se kterými se nám naši vypravěči/ky svěřili, jsme v těch částech publikace obsahujících výsledky z rozhovorů daly větší prostor citacím z jejich výpovědí než naší analýze a interpretaci. Vybrané důležité poznatky z rozhovorů jsme komentovaly a uváděly

do souvislostí. Součástí každé kapitoly je vedle pohledu samotných azylantů/tek také stručné uvedení do dané problematiky, právní rámec a informace o zkušenostech a příkladech dobré praxe ze zahraničí. Publikace obsahuje i řadu doporučení a rad, která jsou určena nejen institucím státní a veřejné správy, zástupcům/kyním NNO a jiných organizací, kteří s azylanty/kami pracují, ale také nejširší české veřejnosti a věnují se tomu, co může udělat každý/á z nás v běžném každodenním životě.

Témata, která jsme vybraly na základě analýzy a na která se zaměřují jednotlivé kapitoly publikace, byla v rozhovorech respondenty/kami uváděna v kontextu jejich životních podmínek v rámci procesu integrace jako témata zásadní a určující kvalitu jejich života v České republice. Znalost českého jazyka, informovanost a začlenění na trh práce představují tři oblasti, které přispívají k vytváření podmínek pro plnohodnotný život v nové zemi a které patří mezi stěžejní témata v rozhovorech uváděná. Jaké jsou podle zkušeností našich respondentů/tek možnosti vzdělávat se v češtině, získat potřebné informace nutné k orientaci v nové společnosti a získat legální placené zaměstnání nebo začít samostatně podnikat? Ukazuje se, že azylanti/ky se v období po udělení mezinárodní ochrany v ČR a se statutem azylanta/ky setkávají s diskriminačním jednáním, nerovným zacházením, nemají rovné příležitosti (z hlediska etnicity, národnosti, genderu nebo věku) a nacházejí se v marginalizovaném a znevýhodněném postavení. Často si však kvůli neznalosti neuvědomují, že jejich zkušenosti s neúspěšným naplněním a realizací svých představ a potřeb souvisejí s diskriminačním a nerovným přístupem ze strany majoritní společnosti. Setkaly jsme se u respondentů/tek také s postojem, který vyjadřuje reflexi a problematizaci nerovného postavení této skupiny cizinců/nek v ČR a snahu o změnu stávajících podmínek, na druhé straně ale také u některých s pocity vděčnosti (například při srovnání s životními podmínkami v zemi původu, útekem a obdobím azylové procedury), smíření i rezignace.

jakým způsobem je třeba rozšířit zaměření současného bádání v oblasti sociologie rodiny. Podle ní představuje perspektivní cesta „nového“ sociologického přístupu zahrnutí tématu generačních vazeb v širší rodině. V dnešní době se podle ní zájem vědců a vědkyň v této oblasti soustřeďuje pouze na nukleární rodinu a jevy spojené s širší rodinou a interakcí mezi generacemi tak zůstávají neprávem opomíjeny.

Ladislav Rabušic se ve svém příspěvku vymezil přímo vůči názvu konference: Reprodukce nebo intimita? Podle jeho názoru totiž nelze oddělovat reprodukci od intimity. Jak řekl: „Není totiž lidské reprodukce bez intimity.“ Stejně tak nemá podle něj smysl dohadovat se o tom, jestli je v české sociologické produkci zaměřené na sociologii rodiny příliš mnoho studií makrostrukturálních (kvantitativních, demografických, zaměřených na reprodukci), nebo mikrostrukturálních (kvalitativních, zaměřených na postižení plurality vzorců rodinného, partnerského a života).

Druhý den pokračovala konference jednáním v jednotlivých sekcích, které byly zaměřeny na rozhodování o partnerství a rodičovství, na formy partnerského a rodinného soužití, na život rodiny po rozpadu partnerství a na biologické aspekty reprodukce. Jedním z autorů, kteří vystoupili v rámci jednotlivých sekcí, byl i Petr Fučík, který přednesl příspěvek zaměřený na proměnu partnerských strategií (přesněji řečeno partnerského párování) po rozvodu. Ve svém výzkumu zjistil, že i opakované sňatky mají stejně jako první sňatky výrazný sklon ke vzdělanostní homogamii. V případě věku je však situace poněkud odlišná. Zatímco do 35 let věku mají opakované sňatky rozvedených žen tendenci k věkové homogamii, po 35. roku se naopak stávají značně věkově heterogenní. Součástí prezentovaného výzkumu bylo i kvalitativní šetření zaměřené na životní strategie rozvedených žen. Autor zjistil, že vedle finančních problémů má pro rozvod pro ženy také pozitivní dopady. Je pro ně totiž zdrojem nově nabytého sebevědomí.

Problematika rovných příležitostí žen a mužů se objevila v souvislosti s přístupem na trh práce, k informacím nebo ke vzdělávání. Spolu s rozdělením genderových rolí a práce v rodině, genderovými stereotypy a nerovností působí také znevýhodnění vyplývající z etnické a národnostní příslušnosti. Z těchto důvodů se azylanti/ky nacházejí v pozici vícenásobného znevýhodnění. Ukázalo se, že problematiku se stává v emigraci možnost sladění práce a péče o děti, kdy příchodím chybí potřebné sociální sítě podpory (další členové rodiny, příbuzní, známí). Na druhé straně v případě uznávaného „tradičního“ rozdělení rolí a práce v rodině je z existenčních důvodů (ekonomické nutnosti) nemožné toto uspořádání často realizovat. Dochází k proměnám genderových rolí a identit příchodích žen a mužů, mění se dosavadní dělba práce, zodpovědnosti a mocenských pozic ve vztahu (také mj. v souvislosti s životem v nové společnosti – odlišném sociokulturním prostředí). Následkem jsou na jedné straně konflikty i rozpad vztahů a rodin, v jiných případech dochází k emancipaci a zrovnoprávnění ve vztazích.

V publikaci se věnujeme i dalším tématům, přičemž vždy vycházíme z našeho pojetí integračního procesu založeného na vzájemném respektu, porozumění a aktivním přístupu ke společnému soužití majority a příchodích. Sledovaly jsme, jak respondenti/ky vnímají a hodnotí přístup české majority k azylantům/kám a jiným skupinám cizinců/nek. Z jejich zkušeností vyplývá časté neporozumění a nepochopení životní situace uprchlíků a neznalost české veřejnosti ohledně právního postavení azylanta/ky. Informovanost se ukazuje být zásadním faktorem podmiňujícím často negativní nebo lhostejný postoj a jednání členů majoritní společnosti. Tato skutečnost se potvrdila i při rozhovorech se sekundární cílovou skupinou, kterou tvořili pracovníci/ce úřadů práce. V jejich kompetenci je podpora azylantů/tek v oblasti zaměstnanosti (spočívající zejména v nabídce a realizaci tzv. individuálního akčního plánu). Setkaly jsme se však spíše s neznalostí problematiky nebo „neaktivním“ rezervovaným přístupem odpovídajícím naplňování základních povinností

spojených s úředním výkonem a s nedostatečnou genderovou a kulturní senzitivitou.

Jak bylo uvedeno v úvodu článku, základní charakteristikou výzkumného šetření byl jeho „akční prvek“. Naším cílem není pouhé získání informací při jednorázovém rozhovoru s respondentem/kou, ale reflexe potřeb a zájmů cílové skupiny, navázání kontaktů a případné spolupráce. Při setkání s našimi respondenty/kami jsme se v některých případech setkali s vyjádřením velkého zájmu aktivně se podílet na podpoře a pomoci příchodím uprchlíkům, azylantům/kám i dalším skupinám cizinců/nek žijících v ČR. Podmínky pro rozvoj komunitních aktivit jsou však pro příchodí problematičtější, úsilí realizovat vlastní projekty často naráží na administrativní a jiné bariéry a končí neúspěšně. Nabídly jsme našim respondentům/kám možnost spolupracovat na aktivitách spojených s projektem (účast dvou respondentů a jedné respondentky na konferenci EKS jako přednášející při prezentaci výsledků výzkumu), ale také na dalších navazujících projektech.

Poznatky, které jsme získaly v průběhu tohoto i dalších výzkumů,⁴ prostřednictvím publikační činnosti zprostředkováváme nejširší české veřejnosti a relevantním státním i nestátním institucím a organizacím, ale rovněž využíváme dále v praxi, v navazujících aktivitách EKS. Jak vyplynulo z výzkumů, zásadní nedostatek se projevuje v oblasti informovanosti na straně příchodích i české majority. Stereotypní pohled a předsudky, se kterými se ve většinové společnosti setkáváme, jsou z velké míry zapříčiněny nedostatečnou znalostí problematiky a individuálních příběhů a konkrétních životních zkušeností cizinců/nek. V rámci navazujících projektů EKS usilujeme o přiblížení těchto individuálních příběhů migrantů/tek žijících v ČR prostřednictvím výstavy fotografií a autobiografických deníků, komiksů nebo mediální kampaně. Na druhé straně chybějící orientace ve fungování nové společnosti na straně příchodích omezuje jejich příležitosti a dostává je často do situací, kde jsou vystaveni diskriminačnímu jednání, kterému se nedokážou bránit. Integrační kursy, které EKS začíná re-

Věra Kuchařová se ve svém příspěvku věnovala problematice neúplných rodin, jejich vzniku, stabilitě a struktuře. Uvedla, že přestože skupina neúplných rodin je značně heterogenní (rodiny svobodných matek, neúplné rodiny vzniklé rozvodem nebo ovdověním) velmi často dosahují nízké životní úrovně, která bývá doprovázena i psycho-sociálními problémy. Nárůst počtu neúplných rodin v české společnosti je přitom mezi lety 1991 až 2001 poměrně výrazný – přibližně 39 %. Velké rozšíření této životní formy je mimo jiné i důsledkem toho, že se pomalu vytrácí sociální stigmatizace vztahující se k osamělému rodičovství.

Na ekonomické strategie matek po rozvodu se ve svém příspěvku Jak přežít bez muže? zaměřila Radka Dudová. Na základě kvalitativního výzkumu určila několik základních strategií, které ženy využívají ke zvládnutí nelehké ekonomické situace po rozvodu. Jednou z nich je návrat ženy k původní rodině a využití pomoci státu. Druhou strategií je přijetí méně kvalifikované práce, která však svým pracovním rozvrhem ženě umožňuje lepší možnosti sladění práce a péče o děti. Třetí a poměrně obvyklou strategií je rozšíření pracovního výkonu o další zaměstnání (zpravidla jde o nekvalifikované brigády nebo částečné úvazky), které žena vykonává po skončení své hlavní pracovní aktivity. Poslední strategií je zvyšování vlastní kvalifikace s cílem získání lépe placeného pracovního místa.

Je otázkou, do jaké míry konference splnila svůj první deklarovaný cíl, tj. otevřít diskusi nad směřováním české sociologie rodiny. Organizátorům se však zcela jistě podařilo splnit své další předsevzetí, a to seznámit účastníky s aktuálním děním v této oblasti sociologie. Konference poskytla příjemné prostředí pro setkání českých a slovenských sociologů a socioložek věnujících se sociologii rodiny a v neposlední řadě také nabídla možnost setkat se známým a uznávaným sociologem Françoisem de Singly.

alizovat a které přinesou účastníkům/cím nezbytné znalosti týkající pracovního trhu, kulturního, společenského či politického systému ČR a které zohledňují potřeby a zájmy žen a mužů, by mohly být jednou z cest, jak přichozí v počátcích jejich života v ČR podpořit, ukázat jim, jakým směrem jít, umožnit jejich samostatnost a rovné příležitosti.

Poznámky

1 Evropská kontaktní skupina v České republice je nevládní nezisková organizace, která prosazuje rovné příležitosti mezi muži a ženami, bojuje proti rasismu a diskriminaci a mění zažitý stereotypy a předsudky v ČR i v Evropě.

2 Tento projekt byl podpořen grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska v rámci Finančního mechanismu EHP a Norského finančního mechanismu prostřednictvím Nadace rozvoje občanské společnosti.

3 Publikace je k dispozici zdarma (poštovné a balné) na adrese Evropská kontaktní skupina v České republice, Žitná 45, 110 00 Praha 1, e-mailu andrea.krchova@ecgnet.cz nebo telefonu 222 211 799. Bližší informace: www.ekscr.cz.

4 V roce 2007 jsme realizovaly výzkumný projekt Na rovinu, ve kterém cílovou skupinou byly ženy-migrantky žijící v ČR a který sledoval genderová témata v kontextu migračního procesu a adaptace v odlišném sociokulturním prostředí.

Redakční rada časopisu *Gender, rovné příležitosti, výzkum*

Šéfredaktorka: PhDr. Hana Maříková (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha)

Zástupkyně šéfredaktorky: Mgr. Zuzana Uhde (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha)

PhDr. Marie Čermáková (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), Mgr. Radka Dudová, PhD. (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), Prof. Małgorzata Fuszara (University of Warszawa), Doc. Haldis Haukanes (University of Bergen), Mgr. Hana Hašková (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), PhDr. Marek Hrubec, PhD. (FLÚ AV ČR, v. v. i., Praha), PhDr. Marta Kolářová (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), PhDr. Alena Křížková, PhD. (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), Mgr. Marcela Linková (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), Doc. Aleksandra Kanjuo Mrčela (University of Ljubljana), Doc. Beáta Nagy (Corvinus University of Budapest), PhDr. Magdalena Piscová, CSc. (Sociologický ústav SAV, Bratislava), Prof. Anna Pollert (Bristol Business School), Mgr. Michaela Potančoková (INFOSTAT, Bratislava), PhDr. Petra Rakušanová, PhD. (SOÚ AV ČR, v. v. i., Praha), Prof. Steven Saxonberg (FSS MU, Brno), Věra Sokolová, PhD. (FHS UK, Praha), PhDr. Iva Šmídová, PhD. (FSS MU, Brno), Mgr. Jana Valdřová, PhD. (PF JU, České Budějovice), Doc. Elaine Weiner (McGill University, Montreal)

Asistentka redakce: Eva Nechvátalová

Poděkování

Redakce časopisu *Gender, rovné příležitosti, výzkum* děkuje za spolupráci recenzentkám a recenzentům, kteří se podíleli na hodnocení statí pro obě čísla devátého ročníku 2008.

Recenzentky a recenzenti pro rok 2008

PhDr. Marie Čermáková; Mgr. Radka Dudová, Ph.D.; PhDr. Dana Hamplová, Ph.D.; Mgr. Hana Hašková; PhDr. Marek Hrubec, Ph.D.; Mgr. Lucie Jarkovská; PhDr. Blanka Knotková, Ph.D.; Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D.; PhDr. Marta Kolářová, Ph.D., Doc. Ing. Lucie Kozlová, Ph.D.; PhDr. Alena Křížková, Ph.D.; Mgr. Marcela Linková; Mgr. Kateřina Machovcová; PhDr. Hana Maříková; Mgr. Martina Miklová; Mgr. Kateřina Nedbálková, Ph.D.; doc. M.A. Libora Oates-Indruchová, Ph.D.; Ing. Petr Pavlík, Ph.D.; PhDr. Magdalena Piscová; CSc.; Mgr. Michaela Potančoková; Mgr. Marie Přidalová; Doc. RNDr. Anna Putnová, Ph.D.; Ingrid Roeder, Ph.D.; Mgr. Zdeněk Sloboda; Mgr. Irena Smetáčková, Ph.D.; PhDr. Kamila Svobodová; Doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.; PhDr. Mariana Szapuová; Prof. Dr. Phil. Gerlinda Šmausová; PhDr. Iva Šmídová, Ph.D.; PhDr. Jaroslava Šťastná; Mgr. Marcel Tomášek; Mgr. Zuzana Uhde; Mgr. Marie Valentová, Ph.D.; Mgr. Hana Víznerová; PhDr. Marta Vohlídalová

Archiv článků všech doposud vydaných čísel je dostupný na adrese: www.genderonline.cz.